

שאלות ותשובות ראש מנשה

כולל שו"ת בענינים שונים מה ששאל הרב ר' מנשה
גראסבערג שליט"א להרב הנאון ר' חיים ברלין
שליט"א.

חיבר אותו ר' מנשה גראסבערג מטרעסטונא.

מחבר סי' "אלפי מנשה" ו"ס "דגל מנשה" ו"ס
"מטה מנשה" ושו"ת "שבט מנשה" והגהות
על סי' "ההשלמה".

ונלוח לראש מנשה סי' היחוד לרבינו יוסף בן אברהם ז"ל בן
וקאר בלשין ע"ב נעתק מכ"י ישן נושן מעקד הספרים
במנכען עם הערות מהרב הנ"ל.

בדפוס של אברהם פאנטא בווען.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 797/b

Rosch-Menasche.

Responſen

mit einem Anhange

S e f e r H a j i d u d

von

Rabbiner Joſef ben Abraham
Ibn Wakkar

in arabiſcher Sprache.

Nach einer Handschrift aus der königl.
Hof- u. Staats-Bibliothek zu München.

Herausgegeben von M. Grossberg,
Trestina.

Verfasser mehrere Werke.

Druck von A. Fanto, in Wien.

שאלות ותשובות ראש מנשה

כולל שו"ת בענינים שונים מה ששאל הרב ר' מנשה
גראסבערג שליט"א להרב הגאון ר' חיים ברלין
שליט"א.

חיבר אותו ר' מנשה גראסבערג מטרעסטונא.

מחבר סי' "אלפי מנשה" ו"ס "דגל מנשה" ו"ס
"מטה מנשה" ושו"ת "שבט מנשה" והגהות
על סי' "ההשלמה".

ונלוה לראש מנשה סי' היחוד לרבינו יוסף בן אברהם ו"ל בן
קאר בלשון ערב נעתק מכ"י ישן נושן מעקר הספרים
במנכען עם הערות מהרב הנ"ל.

כרפוס של אברהם פאנטא בווען.

צורת הרב ר' מנשה גראסכערג שליט"א.

עמ"י, יום ה' ערב ר"ח כסלו" לפ"ק, יעליסאויועטגראד.

החיים והשלום, לכבוד ידידי, הרח"ג החו"ב ורב פעלים נו'
מ' מנשה גראסבערג הי"ו, שלום. —

קְשׁוּבֵעִים, לא הייתי נכיתי, וכשובי, מצאתי מכתבו
והנני להשיבו על כל שאלותיו בסדר, על ראשון ראשון.

א) בדברי הרמב"ם פ"ח מה' רוצח. שכתב, שאין
הרוצח דר בתחום עיר מקלטו, שנאמר וישב בה, ולא
בתחומה, והוא מסוגיא דמכות י"ב א", למה השמיט הא
דמשני הש"ס שם, לא נצרכה אלא למחילות. — כבר
קדמהו להעיר בזה, במנחת חנוך, מצוה ת"י, ויישב בקצרה,
דמילא משמע, דאינו דר בכל ענין בתחומה, רק בעיר,
עכ"ל.

ב) רמי לן מר, מתנייתא אהדדי, במכות שם יא' ב'
כשם שהעיר קולמת, כך תחומה קולט, ובגדרים נ"ו ב',
הגודר מן העיר, מותר ליכנס לתחומה. — שאלת ראשונים
היא, במרדכי פ' כל הבשר סי' תשי"א, וביים של שלמה
שם, סי' נ"ג, ובשלטי הגבורים באלפסי פ' לא יחפור,
ויישוב על זה, כתב הש"כ ב"וד סי' רי"ז ס"ק ל"ה, משום
דבגדרים הלך אחר לשון בני אדם, והגם דבגדרים שם

יִלְיָף לָהּ הַשֵּׁם מִקְרָא, מֵהָא דְכָתִיב וּמְדַתָּם מִחוּץ לְעִיר,
כְּבָר יִישְׁבוּ הַתּוֹס' עַל כִּיּוּצָא בְּזֵה, בִּפ' אִין מַעֲמִידִין כ"ז
א' ד"ה אֶלְמָא, בְּתִירוּצָם הַרְאִשׁוֹן, כִּי לֹא נִתְבָּרַר לָנוּ לְשׁוֹן
בְּנֵי אָדָם אִם לֹא מִן הַפְּסוּק, עֲבָלִי, וְעוֹד י"ל, דְּנִפְקָא מִינָהּ,
הָא דִּילְיָף לָהּ מִקְרָא, לְעִנְיִן מִי שְׂנֵדָר בַּלְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ,
כְּמִש"כ הַר"ן בְּנִדְרִים שֵׁם נ"ה ב' ד"ה תּוֹסְפָתָא, לְעִנְיִן
הַנּוֹדָר מִן הַתִּירוּשׁ, וְע' עוֹד בְּכֹרֵךְ הַבַּיִת בְּכ"י יו"ד רִישׁ
ס' רי"ז בְּשֵׁם רַבִּינוּ יְרוּחָם. —

ג) מְדוּעַ זֶה הַשְּׂמִיט מִן הַמַּחֲבֵר בְּיו"ד ס' רי"ז סְעִי
כ"ט, הָא דְמוֹתֵר לִיכְנֵם לְתַחוּמָה כְּלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָה, שֶׁהֶעֱתִיקוּהָ
בַּלְשׁוּנָה זֶה גַם הַרְמַב"ם וְהַמּוֹר. — פְּשׁוּט, דְּהַרְמַב"ם וְהַמּוֹר
שֶׁלֹּא סִימּוּ מֵדַת עֵבֶרָה שֶׁל עִיר, שֶׁהוּא שְׁבַעִים אֲמָה
וּשְׂרִירִים, עַל כֵּן הוֹכְרָחוּ לְסִיִּים דִּין תַּחוּמָה וּלְחֶלֶק בֵּין
עֵבֶרָה לְתַחוּמָה שֶׁלֹּא נִמְעָה, אֲבָל הַמַּחֲבֵר שְׁסִיִּים, שֶׁהוּא
תוֹךְ שְׁבַעִים אֲמָה וּשְׂרִירִים, שִׁיב יִצְאָנוּ מִכֻּלֵּל טַעוֹת, וְדִי
בְּזֵה. —

ד) מִי שֶׁשָּׁמַע קוֹל הַבְּרָה שֶׁל קְרִיאַת הַמְּגִילָה, אִם
יִצְאָ? — פְּשׁוּט, שֶׁלֹּא יִצְא, דְּלֹא עֲדִיקָה, מִשּׁוּמַע בַּלְשׁוֹן
שְׂאִינוּ מְבִיָּן, (אִם אֵינּוּ לַה"ק), וְכֵר מִן דָּן, הָרִי כְּתַב
הַמְּגִילָה ס' תר"ץ ס"ק ט"ו, דְּאִם לֹא שָׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ תּוֹבָה
אֲחֵת, לֹא יִצְא, וְכֵל שְׂכָן, שָׁמַע קוֹל הַבְּרָה וּבְמִשְׁנַתִּינוּ
שְׂכַפ' רְאוּהוּ ב"ד כ"ז ב', רְבוּתָא אִישְׁמַעִינָן בְּשׁוּפָר, דְּאִפִּילוּ
שׁוּפָר לֹא יִצְא בְּקוֹל הַבְּרָה, וְכֵל שְׂכָן בְּמְגִילָה. —

ה) דְּכָרִי סֵפֶר יְרֵאִים, ס' שְׁנ"ב, שְׁנַסְתַּפֵּק, אִם
שׁוֹתְפוֹת עֲבוֹרִים כְּאֵם, פּוֹטֵר מִבְּכּוֹרָה בְּכַהֲמָה טַמְאָה,

דמקנך בהמה טהורה במשמעי, וספק אם בהמה טמאה בכלל מקנה. — המה תמדין מאוד, והם נגד משמעות כל סוגיא קמייתא דמס' בכורות, ונגד כל הפוסקים, ואין ספק כלל, דגם בהמה טמאה בכלל מקנה' וכן אמר רב פפא שם ו' א' כל מקנך תזכר כלל, שור ושה וחמור פרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, הרי מפורש, דגם חמור הוא בכלל מקנה. — ולולי מתתפינא, אומר אני, שכל הלשון הזה שבספר יראים, מן אבל בהמה טמאה, עד סוסים וחמורים הוו, אינו מהמחבר רבינו הר"א מטיץ ז"ל, אלא הגה' חיצונית מאת המסדר ר' בנימין אשכנזי, ועל כן לא הובאו דברים אלו בפוסקים, ועוד נמצא דבר תמוה באותו סימן על סוגיא דמשנת פ' עד כמה כ"ח א' השוחט את הכבוד ומראה את מומו, דסבר ר' מאיר הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור, ואמרינן בש"ס שם ע"ב דקנסא קא קנית ר"מ, וכתב ע"ז בס' יראים שם ויש לומר, אחרי דקנסא הוי, לא קנסינן בחוץ לארץ, דהא אין דנין דיני קנסות בחוצה לארץ ודברים אלה מרפסן אינרי, דהא דאין דיני קנסות בחוצה לארץ. אינו אלא להוציא ממון מאחד לחבירו, ולא על דיני אסור והיתר, וכרור אצלי ג"כ, שהוא הגהת הרב המסדר הנ"ל ולא מפירכינו הרא"מ ז"ל, יצאו דברים זרים ומתמיהים כאלה. (ו) ואחרון הכי נכבד, למצוא מקור נאמן, למצות קבורת המת דוקא בקרקע ולא בשריפה. — אמנם כן, דהכי אמר ר' יוחנן משום רשב"י בפ' נגמר הדין מ"ו ב', רמז לקבורה מן התורה מנין, תלמוד לומר כי קבור תקברנו

מכאן רמז לקבורה מן התורה, ופירושו הרמב"ן בס' תורת האדם שער הקבורה, והר"ן בחידושו שם, דהיינו קבורה בקרקע דוקא, ואי לאו האי קרא, הוי אמינא שאין המצוה אלא שיהא מעבירו מכנגד פני הרואין, ואשמעי' דבעי' קבורה בקרקע דוקא, והכי מסיק בסוגיא שם, אימה דליעבד ליי ארון ומשני תקברנו ריבויא הוא, עכ"ל הר"ן בחידושו, אלא דשבור מלכא, דלא הוי משמע ליי דרשות הז"ל, אישתיק ליי רב חמא, אבל אנחנו מקבלי תורה שבעל פה, אין אנו אחראין לשבור מלכא, ולכל כיוצא בו, וכבר כתב הרמב"ן בס' המצות בהשנותיו לשורש השלישי, דלשון רמז, נאמר: בש"ס על כמה דברים שהן גופי תורה, כמו שאמרו בריש מכות ב' ב', רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין, ובס' הנשרפין פ"ג ב', רמז למבול יום שאם עבד חילל מנין, ויליף שם, שמבול יום ששימש חילל עבודה וחייב מיתה, ועוד הביא הרמב"ן שם מכמה מקומות בש"ס, שאמרו בלשון רמז, והן דרשות גמורות מן התורה, וכ"כ הרמב"ם בה' זכ"י, ומתנה ס"פ י"א, ובה' אבל ריש פ' י"ב שהקבורה מצוה, שנאמר כי קבור תקברנו, ואשמעי' קרא אפי' בחייבי מיתות דבעו קבורה, וכש"כ בכל המתים, וכ"כ בס' המצות להרמב"ם, מ"ע רל"א, שהוא מצות עשה מן התורה לקבור כל מתי ישראל ביום מותם, והא דבעי הש"ס כסנהדרין שם, קבורה משום בזיונא הוא, או משום כפרה הוא, אך טעמא דקרא קא מפרש, כמש"כ הלח"מ בה' זכ"י ומתנה שם, אבל הוא מ"ע מן התורה, ככל מצות שבתורה

והן נודע דמת אסור בהנאה, דגמרינן שם שם מעגלה ערופה, וא"כ הרי הוא בכלל כל איסורי הנאה הנקברין' ומשנה שלמה שנינו, בשלהי תמורה ל"ד א', כל הנקברין לא ישרפו, ומפרש טעמא כגמרא, משום דנקברין אפרן אסור ונשרפין אפרן מותר, וממילא מת דבעי קבורה בקרקע, אסור לשורפו, והא דתנן באהלות פ"ד מ"ב ומייתי לה הש"ס בפ' העור והרוטב קכ"ה ב', בטומאה מן המת הנתונה כתיבת המגדל שכבית, ר' יוסי מטהר, מפני שהוא יכול לשורפה במקומה היינו משום דאין חיוב קבורה במת, אלא א"כ הוא שלם ראשו ורובו לכל הפחות כדאי' בירושלמי דגזיר פ"ז ה"א, כי קבור תקברנו, מכאן שאינו נעשה מת מצוה, עד שיהא ראשו ורובו, והובא להלכה במשנה למלך, שלהי ה' אבל, ודלא כהתוס' יו"ט בפ' המצניע, מ"ה שכתב דכזית מן המת מצוה לקבורו. — וגם אין אסור לשורפו משום דנשרפין אפרן מותר, ויבא ליהנות באפרו, דאפר כזית מן המת אין בו שוה פרוטה, ולא שייך בו הנאה, והשתא ניהא שפיר, הא דלא פליג ר' יוסי במת שלם, בפ"ז מ"ג, המת בבית ולו פתחים הרבה, כולן טמאים, משום שסוף טומאה לצאת, ולא פליג ר' יוסי והיינו משום דמת שלם מצותו בקבורה, ואסור לשורפו, דילמא אתי ליהנות באפרו. — ולכאורה הי' אפשר ליישב עוד, המתניתין דאהלות מיירי במת עכו"ם, דאין מצוה לקבורו, וגם אינו אסור בהנאה. כדאי' בירושלמי בפ' המצניע הלכה ה', וכ"כ התוס' בפ"ק דב"ק י" א' ד"ה שהשור, וכבר האריכו

בוה, המשנה למלך שלהי ה' אבל שם, ורבינו הגר"א ז"ל
כיו"ד סי' שמ"ט ס"ק א', דמת עכו"ם, מותר בהנאה, אבל
אי אפשר לומר כן, לפי מה שפסק הרמב"ם ז"ל, בפ"א
מה' טומאת מת הלכה י"ג כרשב"י, דאין העכו"ם
מטמאין באהל, וא"כ לא שייך בו דין סוף טומאה לצאת
ועל כרכך מתני' דאהלות מיירי במת ישראל. — אבל
לדעת התוס' בפ' הבא על יבמתו ס"א א' ד"ה ממגע,
ובפ' המקבל קיד ב' ד"ה מהו, דלא קי"ל כרשב"י אלא
דמתי עכו"ם מטמאים באהל, וא"כ באמת יש לומר דמתני'
דאהלות מיירי במת עכו"ם, דאין מצוה לקבורו, ומותר
בהנאה, ואעפ"כ מטמא באהל, ושייך בו דין סוף טומאה
לצאת, ואעפ"כ ר' יוסי מטהר מפני שהוא יכול לשורפה
במקומה, אלא דא"כ יקשה, למה לא פליג ר' יוסי במתני'
דהמת בבית, גבי מת שלם, וע"ז יישבו התוס' בפ' העור
והרוטב קכ"ה ב' ד"ה יכול משום דמת שלם, אין דרך
לשורפו, ולא כתבו, דאסור לשורפו, והיינו, משום דהתוס'
למעמיהו, דסברי כרבנן דרשב"י, דמת עכו"ם מטמא באהל
ומוקמי מתני' במת עכו"ם, דאין איסור לשורפו, אבל
מכל מקום אין דרך לשורפו, וכל זה לשיטת התוס', אבל
להרמב"ם דקי"ל כרשב"י דמת עכו"ם אינו מטמא באהל
ומתני' על כרחך במת ישראל, בלא"ה ניחא, דכזית מן
המת מותר לשורפו, משום דא"צ קבורה, וגם אפרו אינו
שוח פרוטה, אבל מת שלם, צריך קבורה, ויש באפרו
שוח פרוטה ואסור לשורפו, משום דכל הנקברין לא
ישרפו, כנלענ"ד. —

והן כתב מעב"ת שי', שהמתירין לשרוף המתים הביאו ראיות מפסוקי הנביאים, שרשם מעב"ת שי' כמכתבו וכל ראיותיהם ישא רוח, ואין להם טעם וריח, ואפרטם אחד לאחד. —

א) ביהושע ז' ט"ו, והי' הנלכד כחרם ישרף באש, אתו ואת כל אשר לו. — הנה אף לפי פירושם, דהאיש הנלכד ישרף באש, ג"כ אין שום ראי', דמי עדיף האי קרא, ממקראות הכתובים בתורה, בכת כהן שזינתה, באש תשרף, וכבא על חמותו, באש ישרפו אתו ואתהן, והיינו שטמיתין אותם ע"י פתילה מאבר רותה, בשרפת, נשמה וגוף קיים ואח"כ מקברים אותם, כמבואר בפ' ארבע מיתות, והכי נמי דכוותה, אבל באמת כבר פירשו רש"י ורד"ק ביהושע שם, שפירוש המקרא, שהנלכד בחרם, יחרימו אותו ואת כל אשר לו, והיינו, האנשים בסקילה, וכל ממונם בשריפה, ותדע, שהרי באמת לא שרפו את עכן, אלא סקלוהו, וכמפורש להלן פ' כ"ה וירגמו אתו כל ישראל אכן וישרפו אתם באש, ויסקלו אתם באבנים, ופירש רבינא בפ' נגמר הדין, מ"ד א', הראוי לשריפה לשריפה, (בסוף וזהב ובגדים, רש"י), הראוי לסקילה לסקילה, (הוא ובהמותיו, רש"י), וכן פירש"י ביהושע שם. —

ב) בשמול א' ל"א, כגויות שאול המלך ובניו וישרפו אתם שם. — והנה אלמלי הי' פירוש המקרא, כפי דעתם, ששרפו את גופותיהם, הרי היו גם עצמותיהם נשרפים לאפר מקלה, כנהוג אצלם ואיך יפרשו, מקרא

שאחר זה, ויקחו את עצמותיהם ויקברו תחת האשל
אלא וראי דאין הפירוש ששרפו את גופותיהם, אלא
כתרגום 'ונתן ופירש' שם, וקלו עליהן כמא דקלן על
מלכיא תמן, וכדחניא שורפין על המלכים, (ע"ז י"א א')
ומה שורפין עליהם. מטתם וכלי תשמישם. — אבל את
גופות שאול ובניו, קברו כדין, ותדע, דבדברי הימים א'
י"ב, לא נזכר כלל, לשון שריפה, אלא שקברו את
עצמותיהם תחת האלה ולא יותר. —

ג) מלכים א' י"ג, ועצמות אדם ישרפו עליך, כן
נבא עדוא הנביא לירבעם מה שיעשה יאשיהו המלך
בימיו, ועינינו הרואות מה שעשה יאשיהו, כמפורש
במלכים ב' כ"ג ט"ז, ויפן יאשיהו וירא את הקברים
אשר שם בהר, וישלח ויקח את העצמות מן הקברים
וישרף על המזבח ויטמאהו, כדבר ה' אשר קרא איש
האלהים, הרי שהוציא את העצמות מקבריהם, אחרי
שכבר נקברו כדת, ויען שהיו בחייהם עובדי ע"ז, נחשבו
כעכו"ם, ושרף את עצמותיהם בכזיון, אחרי קבורתם, ואין
ראיה מזה, למנהג שריפה בלא קבורה. —

ד) ירמי ט"ט ב' כן רשום במכתב מעכ"ת, ולא
ידעתי כונתו. —

ה) עמוס ב', על שרפו עצמות מלך אדום לשיה,
והוא הכתוב במלכים ב' ג' כ"ז, ש"מלך מואב להח את
בן מלך אדום הככור אשר ימלך תחתיו, ויעלהו עלה על
החמה. — ומה זו ראי', ממה ש"מלך מואב עשה כן, לכן
מלך אדום, שנלמוד ממנו, לבטל מצות קבורה, אתמהא.

עוד הביא מעב"ת ראי' בשמם מדברי התוס' בפ"ב
דתענית, ט"ז ב' ט"ז א', שלוקחין אפר מקלה מעצמות
אדם. — ופשוט, שיש לדחות, שלוקחין עצמות מתי
ענו"ם שנשרפו, ואין מזה ראי' שמתר לשרוף עצמות
ישראל, בלא קבורה ח"ו. — וזה לשון הר"ן בחידושיו
לסנהדרין, ט"ו ב', דקיי"ל כר' יוחנן משום רשב"י וא"כ
אין אדם יוצא ידי חובת קבורה אלא בקבורת קרקע,
ולא שתהא הקבורה ממש בקרקע, שלא יצא ידי חובתו
אם יקבור ארונו בקרקע, אלא הכוונה בקבורת קרקע,
מפני שהוא תכלית הענין, שאין לך גניזה גדולה ממנה,
וכן הי' מנהג התלמוד בקבורת הכובין שהיו נותנין שם
את המת כשהוא מונח בארון, אבל מפני שאמר הכתיב
כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ואמרו בהגדה שהעפר
הוא רפואתו, טוב לקיים בו קבורת קרקע ממש, שלא
בהפסק, וכן מנהגנו, עכ"ל הר"ן בחידושיו. — ויה"ר
שיבולע המת לנצה, ומחיי' חיים יוסף לנו ולכם, חיים
ארוכים וטובים ומתוקנים. —

את ספרו דגל מנשה, לא ראיתי ולא שמעתי, ולא
ידעתי ממנו מאומה, ואבקשהו גא' לשולחו לי. — וכן
את הספר שמדפיס עתה, ספר כ"י מקדמון, אבקש
לשולחו לי, אחר הגמרו, וכן עשה זקנו, ידידי הגאון ז"ל
ושלח לי לתשורה את ספרו שי' למורה, וכתב בכתב
ידו על שער הספר, שישולחו לי לתשורה. — והוא
לראשי עטרה. —

ספרו, פשטים ופירושים על התורה לר"י מווינא.

וההשלמה על תענית ומגילה, נמצא בידו. —
אבקשהו להשיבני על מכתבי זה, ואם יש בידו
להעיר מה, על דבריי בד"ת יבאו נא דבריו וכבדנוהו. —
ויהי נועם ה' עליה, ומעשי ידיו כוננה עליה. בכל
אות נפשו לטובה, וכאשר אברכנו באהבה, ירדו"ש וטובו
לעד, המצפה לישועה. —

חיים ברלין החופ"ק.

אחלי אהובי, לדרוש למעני בשלום כבוד ידיר ה'
וידיר נפשי הרב המאוה"ג החו"ב, צדיק ונשגב, בנן של
קדושים, מ' משה ארי' ליב הלוי באמכערנער הי"ו, האב"ד
דק"ק קיסנינגען, וכי רוב נחת הי' לי, להתכשר משלומי
וטובי, ע"י חתני יקירי הרב החו"ב מ' ברוך הכהן שי' בן
הרב ר' משה הכהן שי' מדווינסק, שהי' במחנה קדשו
בקיץ העבר, ואבקשו אם ירשהו העת, לעיין בתשובתי
האמורה למעלה, לירדנו הרה"ג מ' מנשה גראסכערג הי"ו
ולהודיעני דעתו הטורה בזה, והי' זה שלום למר
ולתורתו, ושלומו יגדל, ככרכת ירדו באהבה רבה. —

חיים ברלין הי"ל.

בעזה"י, יום ד' והוא כ"ז לחדש כסלו לפ"ק, יעליסאוועטגראד

השם עבים רכובו, ישפיע משלמו ומוכו, על ראש כבוד
הרב הגדול החו"ב, רב פעלים, ובנשיק, כש"ת מ' מנשה
גראסבערג הי"ו.

עוד טרם הגיעוני ספריו ששלח לי, הנני מחזיק לך
טובה בעדם וביחוד בעד ספר ההשלמה על מס' ברכות,
יען כי כל תורתם של ראשונים, יקרים מפנינים,
ויחופשו כמטמונים, ובלי ספק עצורים המה עוד הספרים
בקצה הגבול, ויגיעו לירי אי"ה, ואלפי תודות אשיבהו
עוד הפעם, ועתה שלום. —

א) על דבר השומע קול הברה במגילה, בדעת
הראשונה אני עומד, דכמו שאם שמע בלשון שאינו
מבין, (אם אינו לה"ק), לא יצא. משום שאינו יודע מה
ששמע, הוא הדין בשמע קול הברה, הרי ג"כ אינו יודע
מה ששמע, וגם דעיקר המצוה, הוא פרסומה ניסא,
מכל מקום, הרי אם ישמע קול מנענים ומתופפים
ומצלצלים, לשמחת פורים, אין לך פרסומו ניסא גדול
מזה, ואפי' הכי, אין זה כלום, דכך תקנו חכמים, לפרסומי
ניסא, ע"י קריאת המגילה, או שמיעתה, ואם אינו יודע
מה ששמע (את המגילה), לא יצא. —

כ) שאל עוד. למה השמיט הרמב"ם, הא דר"א בפ' יוה"כ, פ"א, האוכל חלב בזה"ז צריך שיכתוב? — בירושלמי פאה פ"א ה"א, וחגיגה פ"א ה"ב, מבואר דפליגי בזה, ר' יוחנן ור' הושעיא, דר' יוחנן דאמר שיעורין הלכה למשה מסיני, לית ל"ה הא דר"א, ור' הושעיא אמר כר"א, וידוע דאין הלכה יד"א נגד רבו ר"י, כמש"כ ה"ד מלאכי ס"ת תקע"א, ע"פ פסק הרמב"ם כר"י, ודלא כר"א, וכ"כ במראה הפנים בירוש' דחגיגה שם, והא דא"י בתלמודא דידן, ביומא שם, בתר מימרא דר"א, א"ר יוחנן שיעורין של עונשין הלי"מ, כא לחלוק בזה, על מימרא דר"א, והגם דא"י בלשון אמר ר' יוחנן, ולא ר' יוחנן אומר, מצינו כהאי גונא כמשנה דפ' שלשה שאכלו מ"ט ב'. אמר ר"ע ופליגי שם על דברי ר"י הגלילי, —

ג) עוד שאל, אם מותר להסתפח לחברת צב"ה, ולהנזר מדבר הבא מן החי, והוא נגד ד' ה"ז, דאין כח להכמים לאסור מה שהתירה תורה בפירוש? — עד כאן לא אמר ה"ז, אלא דאין כח ביד ה"ז לגזור איסור לכל ישראל, על דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר אבל מי שירצה לאסור על עצמו אכילת בשר, אין זה בכלל דברי ה"ז, והרי הוא כגל הנדרים, שכתבה תורה בפירוש, איש כי ידר נדר או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו, לא יחל דברו, אלא שחובה להתרחק מן הנדרים, ואנודר כאלו בנה במה, ונקרא רשע, כדתנן, כפ"ק נדרים ט"א, כנררי רשעים, וביוד' ס"י ר"ג. —

ד) הקשה, על ה"ם של שלמה ביכמות שכתב, דבן

קרוי אף כמעט אמו, דכתיב ויתרצו הבנים בקרבה, מלשון בעל העטור, שכתב דולד הנמצא בכהמה לא מייחב משום או"ב, דכתיב שור או כשכ או עז כי יולד ולא מתקרי בן עד הנפיק לאויר העולם? הנה הרש"ל ז"ל לא ראה את ספר העטור, כי לא נדפס בימיו, וראי לדבר, ממה שלא זכר ממנו מאומה, כתשובתו הידועה, שבש"ת רש"ל סי' כ"ט, שביאר שם סדר היחס מהגאונים ולא הזכיר שמו וזכרו של בעל העטור. — האומנם, כי דברי העטור שם המה מנומגמים, שכתחלה הביא ראיה, שאין בולד הנמצא בכהמה משום או"ב, מלשון כי יולד, והוא כסוגיא דפ' מי שמת קמ"ב ב' ודוקא בן יום א' אבל עובר לא, מ"ט וילדו לו אמר רחמנא, ואח"כ תוך כדי דבור סיים דבריו דלא מתקרי בן עד הנפיק לאויר העולם, וא"כ למאי הביא מתחלה קרא דכי יולד, דלא כתיב כלל בקרא דאו"ב אלא במקרא שלפניו, כמחוסר זמן, ונראה בעליל, שאיזה מעות סופר יש כאן, וכבר כתב היד מלאכי, בכללי המחברים אות כי, דספר העטור כולו מלא חסרונות ומעיות. — ולעמת זה' גם ראית הים של שלמה, דבן קרוי אף כמעט אמו מלשון ויתרצו הבנים בקרבה, אינה ראי' כלל, כמש"כ הראב"ע על התורה, בפסוק זה, ולהלן בפ' תצא, על הפסוק, כי יפל הנפל ממנו, שנקראו בנים על שם סופם, ויותר הי' לו להביא ראי' מסוגיא הנ"ל, ב"פ מי שמת, דלא מטעם עובר אלא מוילדו לו, ולא מלשון בנים. הרי דבנים שייך לוטר גם על עובר. —

ה) רמי רב מנשה מספר יראים, על מחזור ויטרי,
ברין אם אומרים ברה"ש מועדים לשמחה, וכבר נחלקו
בזה, גאוני קמאי, דרב שר שלום גאון, ורב פלמוי גאון
כתבו בשם מנהג ב' ישיבות, לאמר ברה"ש והשיאנו, את
ברכת מועדיך לששון ולשמחה, ורב האי גאון כתב,
שאין לומר ברה"ש מועדים לשמחה, כאשר באו דבריהם
בארוכה, ברא"ש פ"ד דרה"ש, סי' י"ה, ובטור או"ח סי'
תקפ"ב, אמור מעתה, רבעל ספר יראים, סי' כרב שר
שלום ורב פלמוי, וכמנהג שתי ישיבות, ומחזור ויטרי
סבר כרב האי גאון, וכמנהגינו, וכי גברא אנברא קא רמי
ועי' שאנת ארי' סי' ק"ב, שהאריך לפלפל בזה, אם יש
ברה"ש מצות שמחת יום טוב. —

ו) העיר רום מעלתו, על ס' יראים סי' קע"ה, שלא
חשב תולדות הערל את המשוך שאסור בתרומה
מדבריהם, כדרכ הונא ב"פ הערל ע"ב א' ? — איברא
דהאי מילתא' אי משוך אסור בתרומה מדבריהם, לא
ברירה כל כך, ותליא בחילופי גירסאות בסוגיא שם, אי
גרסי' לימא מסייע לי' מכרייתא דתוספתא, או כנוסחא
שלפנינו בש"ס מיתיבי ותיובתא דרב הונא תיובתא,
כמבואר כל זה, בפירש"י שם ד"ה קתני, ובתוס' ד"ה
מיתיבי, ורש"י ז"ל, הסכים, לגירסת לימא מסייע לי',
ולפי זה, קיי"ל כרב הונא, דמשוך אינו אוכל בתרומה
מדבריהם, והרמב"ם ז"ל בה' תרומות פ"ז ה"י, פסק דמשוך
מותר לאכול בתרומה ואע"פ שנראה כערל, וכתב הכסף
משנה שם, שסובר כגירסא דידן, דמסיק לרב הונא

בתיובתא. — אמנם, בס' המצות להרמב"ם, מצות ל"ת קל"ה, כתב שמשוך אסור בתרומה, מדבריהם, וכבר כתב היד מלאכי בכללי הרמב"ם אות כ"ג, שבכל מקום שהרמב"ם סותר דבריו, מס' המצות, לחבורו היד החזקה, העיקר כמו שפסק בחבורו, וכן דעת בעל ס' יראים, כדעת הרמב"ם בחבורו כזה, שמשוך מותר בתרומה. —

ז) עוד שאל, אם מותר לשאול מחבירו איזה ענין שיש לחוש, שיישקר בתשובתו, או שודאי ישקר, אם יש בזה, משום לאו דלפני עור? — הנה אם אין הדבר ברור להשואל, שחבירו ישקר בתשובתו, אין לו לחוש כלל, ויוכל לתלות, שלא ישקר, וכלל גדול הוא, שאין אסור משום לפני עור, אלא היכא שאי אפשר לתלות בהיתר, אבל אם יש לתלות בהיתר מותר, וכדתנן בשביעות פ"ד מ"ז, זה הכלל, כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה, אסור, לאיסור ולהיתר מותר, ושם משנה מ', משאלת אשה לחבירתה החשודה על השביעית, נפה וכברה ורחים ותנור, ופירשו בירושלמי, שאני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול רחים לטחון בהן סממנין, תנור לטמון בו אונין של פשתן — אך אם יודע השואל בודאי שחבירו ישקר בתשובתו, אז יש חילוק בדבר, דאם רק על שאלה זו שרוצה לשאול ממנו עתה ברור לו, שחבירו ישקר לו — ואם לא ישאל ממנו, עתה שאלה זו, לא יוציא חבירו שקר מפיו, א"כ הרי זה דומה למושיט דבר איסור לחבירו, דקאי בתרי עברי דגהרא, ואז ודאי יש בזה משום לפני עור. — אך

אם לא רק על שאלה זו לכד, ברור להשוואל שחבירו
ישקר, אלא שחבירו זה הוחזק כפרן ושקרן, בכל דבוריו
עם כל אדם, אז באנו למחלוקת הפני משה והמשל"מ,
המבואר במשנה למלך פ"ד מה' מלוה ולוה ה"ב, דלדעת
הפני משה שם, מיקרי כהאי גונא לא קאי בתרי עברי
דנהרא, כיון דגם אם לא ישאל עתה שאלה זו מחבירו,
ישקר חבירו לאנשים אחרים, וא"כ אין כזה לאו דלפני
עור, ולהמשנה למלך שם, שחולק על הפני משה, אסור
גם בכהאי גונא משום לפני עור, יעיין נא שם במשנה
למלך, והדברים ארוכים, ועת לקצר. —

ה) עוד שאל, אם מותר להוציא שן בשבת ע"י
רופא ישראל? — מבואר בהגדה רמ"א סי' שכ"ח סעי'
ג', דאומר לעכו"ם להוציאו, משמע דלישראל אסור,
וכמש"כ המגן אברהם שם ס"ק ג', דהוצאת שן הוי
מלאכה דאורייתא, דהא חובל לרפואה, והגם שי"ל דכאב
השיניים הוי כמכה, וקיי"ל שם, דכל מכה של חלל דהיינו
מהשיניים ולפנים, ושיניים עצמם בכלל, מחללין עלי' את
השבת, שאני הכא, דהוצאת השן אינה רפואה בדוקה
וידועה, וכן כתב באל"י רבה שם ס"ק ג', והא דמכת
השיניים מחללי' עלי' שבת, היינו לרפאותם ע"י סמים,
באופן שלא יהא צריך להוציאם, אבל להוציא שיניים ע"י
ישראל אסור. —

ט) עוד שאל, היאך מצליחין בשבת שמברכין
החודש, על חיים של פרנסה? — לפלא, שלא שאל גם
על נוסח מי שברך שאומרים בכל, שבת אחר יקום

פורקן, דמצליגן, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וגם על נוסך בריך שמי' שאומרי' בהוצאת ס"ת, דמצליגן יהא רעוא קדמך דתוריק לן היין במיבותא, — אבל כבר כתבו האחרונים ליישב מנהג ישראל, שלא אסרו לתבוע צרכיו בשבת, אלא ביחיד העושה לעצמו תפלה מיוחדת על איזה מקרה, הנחוצה לו באותה שעה' לפרנסה, או לרפואה, וכדומה, אבל נוסח תפלה הקבוע לכולם בשוה בנוסחא אחת, אין קפידא בזה, וגם זה נכלל בלשון הירושלמי, טופס ברכות כך הוא. —
והי' זה שלום לו, ולכל אשר לו, ויתברך ממעון הברכות, בכל משלח ידו ובכל אשר יפנה ישכיל, כנפשו וכנפש ידידו"ש וטובו מלו"ג. —

חיים ברלין החופ"ק.

אחרי כותבי, הגיעו לידי הספרים השלוחים לי והגני מיישר חילי' לאורייתא, ומצאתי שם ענינים טובים ומועילים, וראויים להאמר, המקום יהא בעזרו, וחפץ הי' בידו יצלה. —

ספר היחוד

לרבינו יוסף בן אברהם ז"ל בן וקאר

בלשון ערב

נעתק מכתב היד הנמצא בבית אוצר הספרים
במינכען ושם עליו הערות

מאת

מנשה גראסבערג, ממרעסמונא

מחבר ס' "אלפי מנשה" ו"ס ידגל מנשה" ו"ס יממה
מנשה" ושו"ת "שבט מנשה" והגהות על ס' ההשלמה

מכבוד הרב הגאון החכם הכולל גאון עדתו דר. משה
גידעמאנן שלישי"א אב"ד דק"ק ווינא הבירה יע"א.

ב"ה וויען, יום א' ר"ח אדר תרנ"ז לפ"ק.

לכבוד הרב החכם מו"ה ר' מנשה גראסבערג נ"י.

יוסף אבן וקאר (Ibn Wakkār) בן אברהם
מטוליטולא אשר חי במאה המ"ו למספרם חיבר שיר
היחוד המתחיל אספרה כל נפלאתיך והוא נדפס
בסידורים שונים וספר קומה* הוא שיעור קומה על
דברי קבלה וקצתו בספר רזיאל ושלוש מאתי. —

משה גידעמאנן.

(* והוכא בפנים הספר יע"ש.)

מצות עשה לידע שיש אלוה בעולם ולקבלו שנאמר
אנכי ה' אלהיך — ומצות*) עשה ליחרו שנאמר ה' אחד
שהוא אחד בעולם ולא היה לפניו כלום, ויהיה אחד
לעולם שאין אחריו כלום, והוא למעלה אחד שאין על
גביו כלום, ולמטה אחד שאין תחתיו כלום
והוא כד' רוחות אחד שאין חוץ ל"ד רוחות
כלום, והוא באויר העולם אחד שהוא מטלא כל אויר
העולם והוא בתוך כל דבר שבועולם שאין דבר ממצעו
ומתווכו וכל דבר בו, והוא רואה כל דבר, ואין לו עינים
לראות כבשר ודם, לפיכך יש לו כח לראות בתוך עצמו
אבל אדם בעודו חי יראה בעיניו ואינו רואה אלא כנגד
עיניו וכל דבר שכנגד עיני האדם שיש לו קץ וסוף
רואה בו — אבל אם יש לו דבר ממש על עיניו לא
יראהו עד שיתרחק מעיניו ולא יגע בעיניו אז יראהו
נמצא שאין יכולת לעין אדם לראות אלא דבר שיש לו
קץ וסוף, וכ"ש שאין העין יכולה לראות בתוך עצמה,
אבל הכורא יתברך רואה בתוך העין ועל העין וסביב
העין אין לו סוף וקץ ואיך תראהו העין, וזהו שנאמר
כי לא יראני האדם וחי כלומר בעודו חי,**) אבל הנשמה

*) דעת הרב כדעת אחד ממוני המצות שחשיב ידעה ויחוד לשם
מצות ולא כן רובי מוני המצות שידעה ויחוד מצוה אחת, שידעה
ויחוד חד היא, מה לי ידעה ומה לי יחוד. —

**) ביקש לראות ולהסתכל במראה שכינה ולא ניתן לו רשות
שנאמר כי לא יראני האדם והי ומכאן למדנו כי בשעת מיתת
יראוהו כל בני אדם מדרש אגדה פ' תשא. —

תראהו לאחר מיתה כי אין לנשמה עינים לראות בהם אלא כולה ראייה שהרי נשמה לא תשתנה משאר נשמות, וראייה לדבר אדם ישן כאן ובחלום הוא רואה שהולך מאה מיל וגם לפעמים אדם רואה בחלום מקצת דברים שכתוכו, ולפי שהנשמה רואה בתוך עצמה וכל דבר יכולה לראות בדבר שאין לו קץ וסוף לפיכך יכולה לראות את הבורא* בשכמל"ו, וזה שנאמר הנה אלהינו זה שמראין אותו באצבע,** ומאחר שאין לו קץ וסוף אין הליכה ונדנדו יתכן בו כי אין אדם הולך חוץ למקומו שאינו מניח מקומו פנוי. אבל הבורא יתברך אין מקום פנוי לאלהותו ולפי שאין לו קץ וסוף אין ממש ואברים שאין לו קץ וסוף ומאחר שאין לו קץ וסוף אין מקום פנוי מאלהותו ואי אפשר להיות אל אחר מלבדו הרי מצינו כי ה' אחד שאין אחר זולתו, ויזהר אנוש שלא ירבה לדרוש ולחקור בעניין היחוד פן ינקש בו כדכתיב כבוד אלהים הסתר דבר, וה"ר אלעזר מורמשא אמר כי הנשמה לא תראה הבורא שהרי המלאכים אין יכולת בהם לראותו — ואין להקשות שום פסוק יד ה' עיני ה'

* במד"א בצלמנו שיהיה לו רוח חיים כדמותינו שיהיה לו חכמה ובינה מעין חכמה של מעלה וכמה דאת אמר ותחסרתה מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרנה זה יום מיתה שיראה כבוד הבורא עכ"ל וכבוד הבורא יוכל להיות השכינה כדעת רא"ם. —

** ע"י רש"י בשלה ט"ו ב', זה אלי והיה מראין אותו באצבע

וכל כיוצא בזה כי דרך משל הוא שדברו לשבר את האזן ולא מלאך ולא נשמה ראו את הבורא יתברך, אלא הבורא ברא יצירה אחת והיא נקראת שכינה והיא מעולה למעלה מכל המלאכים ואנה שהוא חפץ להיות שם ועד של המלאכים שם הוא משיב אותה יצירה ושם משתחווים לבורא יתברך שחוא הקב"ה ויודעים שחפצו ורצונו לעבדו שם וכאילו הוא עצמו שם, וכן בירושלם בחר לעבדו שם ולפעמים שכינתו שם ושוכן שמו ושכינתו שם.* ולא שהאלהות הוא יותר שם מבמקום אחר כי האלהות הוא שוה בכל מקום ולא במקום אחד גסה ועבה ובמקום אחד דקה אלא שחפצו ורצונו לעבדו שם ושוכן שמו ושכינתו שם והיא בריאה אחת והיא נקראת כבוד ה' כמו שאמרו באלף בית ד"ר עקיבא נפלה שכינה ונשתמחה לפני הקב"ה וכל מה שרוצה לעשות עושה על ידה וכפי צורך הדבר משתנה כפי רצונו של הבורא לעשות שנאמר ואנכי חזון הרביתי וכיד הנביאים אדמה ואותה ראו הנביאים והמלאכים לפעמים ומה שמדדו האבדים בספר קומה אברי שכינה מדדו, ובכל מקום שנאמר וילך ה' וירד ה' תרגמו יקרא ד"ה והיא השכינה, ויש לנו לחשוב כאילו הוא עצמו עשה הכל מאחר שברצונו וחפצו יעשה ולפיכך תולה המקרא בבורא עצמו שנאמר וילך ה', ומה שנאמר וידבר אלי הוא הבורא בעצמו, ושם

* ע"י ברט"ב"ם ב"ה כות הבחירה פ"ו ושכינה אינה במילה וע"י בספרי "דגל מנשה" ומכל הש"ס ומדרשים ראייה לדברי הרא"ם.

בן ד' אותיות מעיד על היותיו שנאמר אני ראשון ואני
אחרון ומכלעדי אין אלהים, ונאמר הלא את השמים
ואת הארץ אני מלא כו', ויזרח האדם שלא להתפלל
וישתחוה כי אם להב"ה עצמו ולא לשכינה* שהרי
השכינה עצמה יתפללה לפני הקב"ה כמפורש למעלה.

ס י ל ק.

* ויפה כתב בשו"ת נב"י שלא לומר בפני כל מצוה ומצוה
לשם יחוד וכו' ושכינתה, וע"י היטב בספרי אלפי מנשה בשו"ת
בענין שם הוי"ה יע"ש. —

B
797.
b

Kosch-Menasche.
Responſen

mit einem Anhange

S e f e r H a j i d u d

von

Rabbiner Joſef ben Abraham
Ibn Wakkar

in arabiſcher Sprache.

Nach einer Handschrift aus der königl.
Hof- u. Staats-Bibliothek zu München.

Herausgegeben von M. Grossberg,
Trestina.

Versaffer mehrere Werke.

Druck von A. Janto, in Wien.